

היום נלמד בעזרת ה':

שבועות דף ג

(בעמוד הקודם)

גמרא: מכדי תנא ממכות סליק: הרי התנא של המשנה הגיע ממסכת מכות שזה עתה סיימנו, ומדוע הוא התחיל בנושא של שבועה?

תשובה: משום דתני חייב על הראש וכו': בסוף מסכת מכות כתב התנא שחייב מלקות על הקפת הראש והקפת הזקן. 'על הראש, שתיים, אחת מכאן ואחת מכאן' המגלח את ראשו חייב שתי מלקות, כי מכל צד יש לו פאה, וחייב על שתיהן. 'על הזקן, שתיים מכאן ושתיים מכאן, ואחת מלמטה' המגלח את זקנו עובר על חמש לאוין. כי בכל לחי יש שתי מקומות שאסור לגלח אותם, ובאמצע הסנטר יש מקום נוסף. והיינו שהקפת הראש או הזקן היא אזהרה של לאו אחד שחייב עליה שתי מלקות. והיינו שאם יתרו בו התראה אחת שלא יקיף את פאות ראשו, והקיף את כולם, חייב על כל מקום ומקום. ואגב כך פתח התנא ב'שבועות', שגם בהן יש נושא דומה של 'שתיים שהן ארבע'.

שאלה: מאי שנא הכא דתני להו לכולהו: למה במסכת הזאת התנא כתב את כל הנושאים שבהם יש 'שתיים שהם ארבע', ואילו במסכת שבת שגם בה יש 'שתיים שהן ארבע' וכן במסכת נגעים שגם בה יש, כתב התנא רק את השתיים שהן ארבע השייכים למסכת שלו?

תשובה: אמרי שבועות וידיעות הטומאה: שניהם כתובים בתורה סמוכים זה לזה (ויקרא פרק ה'). והם גם דומים זה לזה, שהעובר על טומאה (כגון שנכנס למקדש טמא) או על שבועה, חייב קרבן עולה ויורד. ולכן כתב התנא שלנו את שניהם. ואגב כך הוא כבר כתב את כל הנושאים של שתיים שהן ארבע.

שאלה: פתח בשבועות ומפרש ידיעות הטומאה? התנא פתח את דבריו בנושא של שבועות, ומנה את כל ארבעת הנושאים שיש בהם שתיים שהן ארבע. אבל כשהתחיל לפרש את דבריו, התחיל בטומאה, ומדוע לא התחיל בשבועות? **תשובה:**

אידי דזוטריין וכו': בגלל שהדינים של ידיעת הטומאה מועטים, כתב אותם התנא תחילה ואחר כך עבר לשבועות שדיניהם מרובים.

הגמרא עוברת לפרש את דברי המשנה. (כבר פירשנו אותם במשנה, אך נחזור ונפרש אותם שוב).

שבועות שתיים שהן ארבע שתיים וכו': השתיים הכתובות במפורש הם 'להבא' (כגון הנשבע שיאכל ועבר על שבועתו ולא אכל, או הנשבע 'שלא יאכל' ועבר ואכל). ולומדים עוד שתיים לשעבר (כגון הנשבע 'אכלתי' והוא באמת לא אכל, או הנשבע 'שלא אכלתי' והוא באמת כן אכל).

ידיעות הטומאה וכו': השתיים הכתובות במפורש הם 'ידיעת טומאת קדש וידיעת טומאת מקדש', דהיינו שהוא שכח שהוא טמא ואכל קודש או נכנס למקדש. ולומדים עוד שתיים 'קדש ומקדש', דהיינו ששכח שהמאכל קודש או שהמקום קדוש.

יציאות שבת וכו': השתיים המפורשות הם 'הוצאה'. דהיינו שהעני העומד בחוץ הכניס ידו והוציא חפץ מהבית אל רשות הרבים, או שבעל הבית העומד בפנים הוציא את החפץ מבית אל רה"ר. ולומדים עוד שתיים של 'הכנסה'. דהיינו העני העומד בחוץ הרים חפץ מרה"ר והכניסו לבית, או שהבעל הבית העומד בפנים הוציא את ידו ולקח את החפץ מרה"ר אל ביתו.

מראות נגעים וכו': השניים המפורשים הם 'שאת ובהרת', ויש לכל אחד תולדה, סה"כ ארבע.

*

קושיא: מני מתניתין? כמו מי הולכת משנתנו? היא לא מתאימה לא לרבי ישמעאל ולא לרבי עקיבא. כי משנתנו אומרת שבשבועות יש שתיים שהם ארבע, ואילו רבי ישמעאל סובר שיש בהם רק שתיים. לדעתו חייבים רק על שבועה להבא (דהיינו הנשבע שיאכל ואח"כ לא אכל, או נשבע שלא יאכל ואח"כ אכל), ולא על העבר (הנשבע שלא אכל, ובאמת הוא כן אכל. או הנשבע שאכל, ובאמת הוא לא אכל).

ואילו רבי עקיבא אמנם סובר שחייבים גם על שבועה על העבר, אך בידיעות הטומאה הוא סובר שיש רק שתיים. כלומר רק על 'העלם טומאה' הוא חייב (דהיינו

שהוא שכח שהוא טמא ואכל קודש או נכנס למקדש), אבל אינו חייב על 'העלם מקדש' (דהיינו ששכח שהמאכל קודש או שהמקום קדוש).

תירוץ: איבעית אימא וכו': אם תרצה תתרוץ את המשנה כרבי עקיבא, ואם תרצה תתרוץ אותה כרבי ישמעאל. והתירוץ הוא שה'שתיים שהם ארבע' אינם שווים זה לזה, אלא על שתיים מהם חייב ועל שתיים פטור.

קושיא: לפטור? הא דומיא וכו': איך יתכן לומר שעל חלק מהארבע הוא פטור? הרי המשנה מונה את הנושאים של השתיים שהם ארבע ביחד, ואם כן כמו שלגבי נגעים חייב על כל הארבע (שהרי כל הארבעה הם סוגי נגעים), כך גם בשאר הנושאים אמור להיות חייב על כל הארבע. (אחרת היה על המשנה לפרט שיש הבדל בין הנושאים, שעל זה חייב בכולם ועל זה חייב רק בחלקם).

תירוץ: לעולם ר' ישמעאל: משנתנו סוברת כרבי ישמעאל. ומה שהקשינו שאם כן אין לנו ארבעה בשבועות אלא רק שתיים (כי רבי ישמעאל סובר שלא חייבים על שבועה לשעבר), התשובה היא, שדוקא לגבי קרבן הוא לא מחייב, דהיינו אם הוא נשבע בשוגג לשעבר הוא לא חייב קרבן. אבל לגבי מלקות הוא כן חייב. דהיינו אם הוא נשבע בכוונה לשקר שהוא אכל את הכיכר ובאמת הוא לא אכל, או שנשבע שהוא לא אכל ובאמת הוא אכל, הוא חייב מלקות.

ואם תקשה על כך, הרי זהו לאו שאין בו מעשה, ואין לוקים על לאו שאין בו מעשה. התשובה היא שרבי ישמעאל סובר שכאן יש לימוד מיוחד מהתורה שכן לוקים על כך. וכמו שאמר רבא.

וכדרכא. דאמר רבא וכו': נאמר "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא, כי לא ינקה ה' את אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא". מהכפילות של המילה 'לשוא' לומדים שלוקים לא רק על 'שבועת שוא' אלא גם על 'שבועת שקר'. ודוקא 'שבועת שקר' על העבר, שאז היא דומה ל'שבועת שוא'. דהיינו 'שבועת שוא' = הנשבע על עמוד אבן שהוא זהב, ברגע שהוא הוציא את השבועה מפיו היא כבר היתה לא אמת. וכך 'שבועת שקר לשעבר' = הנשבע שאכל ובאמת לא אכל, שאז ברגע שהוא נשבע היא כבר היתה שבועת שקר.

קושיא: בשלמא אכלתי וכו': תירצנו את משנתנו אליבא דרבי ישמעאל רק בשלושת האופנים מתוך הארבעה של שבועה. כי אמנם לגבי השתיים של העבר (אכלתי /

לא אכלתי) חייב מלקות וכדרכא כנ"ל. וכן לגבי השבועה לעתיד של 'לא אוכל' ואח"כ אכל, חייב כי זהו 'לאו שיש בו מעשה'. אבל לגבי שבועה לעתיד של 'אוכל' ואח"כ הוא לא אכל, מדוע הוא חייב מלקות? הרי זהו 'לאו שאין בו מעשה'!

תירוץ: קסבר רבי ישמעאל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.

קושיא: אי הכי קשיא דר' יוחנן אדרבי יוחנן: אם כן קשה סתירה בדברי רבי יוחנן. כי רבי יוחנן אמר שהלכה כסתם משנה. דהיינו משנה שנכתבה בסתם בלי שם התנא שאמר אותה, הלכה כמותה. ואם כן רבי יוחנן סובר שהלכה כמשנתנו, ולפי מה שביארנו עד עכשיו משנתנו סוברת שלא שאין בו מעשה לוקין עליו. אך מצד שני רבי יוחנן אמר שלא שאין בו מעשה לא לוקים עליו, כדלהלן.

ואתמר שבועה שאוכל ככר זו היום וכו': הנשבע שהוא יאכל ככר לחם זה היום, והתרו בו שני עדים שלא יעבור על שבועתו, ועבר היום והוא לא אכל אותו. אמרו על כך רבי יוחנן ור"ל שהוא לא לוקה על שעבר על שבועתו. אך כל אחד אמר זאת מטעם אחר. לדעת רבי יוחנן הוא לא לוקה משום שזהו לאו שאין בו מעשה. כי הוא ישב כל היום ולא עשה כלום, ולדעת רבי יוחנן לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. אבל לדעת ר"ל הוא לא לוקה משום שזו 'התראת ספק'. דהיינו מכיון שההתראה צריכה להיות סמוך לעבירה (כי אחרת הוא יכול לטעון שהוא שכח את ההתראה), אם כן הרי כשהם התרו בו שיאכל, גם אם יעבור על ההתראה ולא יאכל מיד, יש ספק אם יעבור את העבירה או לא, כי עדיין יש לו זמן לאכול את הככר עד סוף היום.

תירוץ: רבי יוחנן סתמא אחרינא אשכח: רבי יוחנן מצא משנה אחרת שנכתבה בסתם, הסוברת שלא לוקים על לאו שאין בו מעשה, והוא סובר כמותה. הגמרא מבררת איזה משנה הוא מצא -

הי סתמא? אילימא האי סתמא, דתנן וכו': אסור להותיר מבשר קרבן פסח עד הבוקר, ואסור לשבור עצם מבשר הקרבן. כתוב במשנה - מי שהותיר מהבשר אפילו בקרבן טהור, ומי ששבר עצם בקרבן טמא, אינו לוקה.

אמנם מובן מדוע השובר עצם בקרבן טמא פטור, כי כתוב בפסוק **"ועצם לא תשברו בו"** דוקא בכשר ולא בפסול. אבל לא מובן מדוע המותיר קרבן טהור פטור? אלא בהכרח משום שזהו 'לאו שאין בו מעשה' ואין לוקין עליו!

קושיא: וממאי דר' יעקב היא וכו': מי אמר שהמשנה הזו הולכת כשיטת רבי יעקב הסובר שלא שאין בו מעשה אין לוקין עליו? אולי היא הולכת כשיטת רבי יהודה הסובר שהמותיר לא לוקה, כי זהו 'לאו הניתק לעשה'. כלומר כתוב בתורה "וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בִּקֹּר (= לאו), וְהִנֵּתֶר מִמֶּנּוּ עַד בִּקֹּר בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ (= עשה)". לאחר ה'לאו' כתוב 'עשה' מיוחד לשרוף את הנותר באש, והוא מתקן את הלאו. אבל בשאר הלאוים כן לוקים, אפילו אם הם חאו שאין בו מעשה.

אלא האי סתמא אשכח וכו': אלא רבי יוחנן מצא סתם משנה אחרת הכתובה במסכת שלנו לקמן דף כא'. הנשבע פעמיים על אותו דבר 'שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה' ועבר ואכלה, חייב מלקות רק פעם אחת. כי לאחר שנשבע פעם אחת השבועה כבר חלה, והשבועה השניה היא כבר 'שבועה לקיים את המצוה' (מצות קיום שבועה), שפטור עליה מקרבן.

המשנה ממשיכה ואומרת 'זו היא שבועת ביטוי וכו'". דהיינו, דוקא על שבועה כזו שהיא 'להבא' חייבים במזיד מלקות ובשוגג קרבן. אבל על שבועה 'לשעבר', אינו לוקה. עד כאן המשנה. מדוע אינו לוקה על שבועה לשעבר? בהכרח בגלל שזהו לאו שאין בו מעשה.

שאלה: מכדי האי סתמא וכו': הרי יש לנו שתי משניות סתומות, אחת סוברת שלא שאין בו מעשה לוקים עליו, והשניה סוברת שלא לוקים עליו. אם כן מדוע רבי יוחנן בחר דוקא את האחת ולא את השניה?

קושיא: ולטעמין וכו': לשיטתך המקשן, איך רבי עצמו כתב סתירה במשניות, שכאן הוא סתם כך, ובמשנה לקמן הוא סתם אחרת?

אלא התשובה היא שבהתחלה רבי סבר 'לאו שאין בו מעשה לוקין עליו', וכך הוא סתם במשנה שלנו בתחילת המסכת. אבל לאחר מכן הוא חזר בו וסבר ש'אין לוקין עליו', וכך הוא סתם במשנה לקמן. אמנם המשנה הראשונה שלנו כבר 'לא זזה ממקומה' ונשארה כפי שכתב בתחילה.